

לב, כ

ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים
וישק את בני ישראל

וישק את בני ישראל: נתכוין לזדקם כסוטות. שלש מיתות נדונו שם: אם יש עדים
והתראה, כסיף, כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרוצים. עדים בלא התראה, כמגפה,
שנאמר (פסוק לה) ויגוף ה' את העם. לא עדים ולא התראה, כהדרוקן, שזדקו המים
ולצו בטניהם.

אנו רואים שאצל מיתת סייף ומגפה נאמר "העם" ("ויפול מן העם", "ויגוף ה'
את העם"), ביטוי שכולל כל האומה, לרבות הגרים; ואילו כאן, אצל מיתת
הדרוקן, שינה הכתוב ואמר "וישק את בני ישראל", היינו (רק) את בני אברהם
יצחק ויעקב.

נמצינו למדים מכך, איפוא, חידוש גדול: הערב רב לא הושקו, ואלו מביניהם
שעבדו את העגל בלא עדים והתראה לא מתו.

בטעם הדבר יש לומר:

רש"י מביא להלן (לד, א) בקשר לחטא העגל משל למלך שהלך למדינת הים
כו', והוא מסיים "המלך - זה הקב"ה; השפחות - אלו ערב רב; והשושבין - זה
משה; ארוסתו של הקב"ה - אלו ישראל". מובן, אם כן, ש"בדיקת סוטה" שייכת
בישראל בלבד ("ארוסתו של הקב"ה"), ולא בערב רב ("השפחות").

וראה בביאור לרש"י להלן לג, א.

לג, א

וידבר ה' אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה

אתה והעם: כאן לא אמר ועמך.

בפשטות כוונתו, שכשם שה' אמר למשה "לך עלה מזה" כנגד מה שאמר לו לפני זה (לב, ז) "לך רד" (רש"י הקודם), כן אמר לו עכשיו "אתה והעם" כנגד מה שאמר לו לעיל "כי שחת עמך" (ערב רב שקבלת מעצמך, רש"י).

וצריך ביאור:

א. בשלמא לעיל מוכן שיש צורך לפרש את הדיוק של "עמך" (ולא "העם"), שהרי עדיין לא שמענו שרק הערב רב נקראים "עמך". אבל בפסוקנו מדובר אודות עלייתם של כל ישראל לארץ ישראל.

ב. לכאורה הי' צריך להקדים את פירושו על מה שנאמר לעיל (לב, לד) "לך נחה את העם אל אשר דברתי לך".

והביאור:

לרש"י הוקשה: בשלמא מה שהוצרך הקב"ה לומר למשה "לך עלה מזה" - זהו משום שעד עתה לא מצינו שהוסר ממנו הענין של "לך רד"; אבל לגבי בני ישראל הרי כבר נאמר בסמוך "לך נחה את העם אל אשר דברתי לך", ומה מוסיף הכתוב באמרו (ועוד - בדיבור בפני עצמו) "לך עלה מזה גו' והעם אשר העלית גו' אל הארץ גו'?" ועוד: מהי ההדגשה דוקא בפסוקנו: א. "העם אשר העלית מארץ מצרים", ב. "לך עלה" מזה?"

לכן מפרש, ש"לך נחה את העם" נאמר אודות אלו מבני ישראל שלא חטאו בעגל (שהרי עובדי העגל מבני ישראל נדונו בשלש מיתות (רש"י לעיל לב, כ)), והחטא שלהם היתה בכך שלא מיחו וכיוצא בזה; ואילו באמרו "לך עלה מזה אתה והעם" הודיע ה' למשה דבר חדש - אפילו אלו מבין הערב רב שחטאו בעגל (ונשארו בחיים משום שחטאו בלא עדים והתראה, שהערב רב לא הושקו כדי לבדקם - ראה לעיל לב, כ בביאור) יתעלו ("לך עלה"). והעלי' שלהם היתה בכך ש"כאן לא אמר (עליהם) ועמך" - הם עשו תשובה על חטאם, ובמילא אפשר לקרוא להם בשם "העם".

ולכן דוקא לגבי הערב רב נאמר "לך עלה מזה", היינו מחטא העגל.

יינה של תורה

כיצד אפשר להבין שדוקא הערב רב, שהיו הגורם העיקרי לחטא העגל, (א) לא כולם מתו ו(ב) דוקא אצלם נאמר "עלה" (ראה לעיל)?

אלא:

רז"ל אמרו (ע"ז ד, ב) "לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה" (כלומר, גבורים ושליטים ביצרם היו, ולא הי' ראוי להתגבר יצרם עליהן, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם, כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב, שלא יקבלני, אומרים לו: צא ולמד ממעשה העגל, שכפרו ונתקבלו בתשובה, רש"י).

הפירוש הפנימי של מאמר זה הוא, שהקב"ה רצה לזכות את ישראל שבאותו דור בעילוי ויתרון של עבודת התשובה, שהיא נעלית מעבודת הצדיקים. וכידוע, שבכחו של הצדיק לברר ולהעלות את ניצוצות הקדושה המצויים בדברי הרשות בלבד, ואילו הבעל תשובה מברר ומעלה גם את ניצוצות הקדושה שנפלו לתוך שלש קליפות הטמאות לגמרי ("זדונות נעשו לו כזכיות").

והנה, הערב רב היו בגדר מסיתים ומדיחים, שאסור ללמוד עליהם זכות (סנהדרין כט, א), היינו שלש קליפות הטמאות לגמרי. ובכך שהם עשו תשובה התבטא הכירור והעלי' של ניצוצות הקדושה שנפלו למטה מטה ביותר, לדרגת התחתונה ביותר של הרע.

זהו "לך עלה מזה" - מחטא העגל: העלי' והיתרון שניתן לישראל על ידי חטא העגל באה לידי ביטוי בכך שהערב רב נתתקנו ונתעלו לקדושה, כך שמ"עמך" נעשה "העם".